

KEYNES TERVEZETE

AMÁR SZINTE csillagászati méretű háborús kiadások két igen fontos problémát állítottak az angol közönség érdeklődésének előterébe. Az egyik probléma: miként tudja az államkincstár a háború költségeinek fedezéséhez szükséges összegeket előteremteni. A másik: miként lehetne elkerülni, hogy ezeknek a hatalmas összegeknek az előteremtése, illetve elköltése inflációt vonjon maga után.

E problémák megoldása céljából úgy az elméleti és gyakorlati szakemberek, mint a nagyközönség részéről is számos javaslatot tettek közzé. Ezek közül messze kiemelkedik a világhírű angol közgazdász, J. M. Keynes tervezete, amely egyrészt komoly statisztikai megalapozottsággal tárja fel a háború finanszírozásának nehézségeit és az ezen a téren fenyegető veszélyeket, másrészt pedig egészen eredeti, szellemes megoldási javaslatot tartalmaz.

Keynes a napisajtóban (The Times, 1939 november 14., 15., 28., december 1.) és a közgazdasági szakirodalomban (The Economic Journal, 1939 decemberi szám, 626. o.) megjelent vonatkozó értekezéseit kidolgozott egészszé kerekítve, folyó év februárjában adta ki „How to pay for the War“ (szabad fordításban: „Miként fedezhetjük a háborús kiadásokat“) cím alatt. Fejtegetéseméi abból a körülményből indul ki, hogy a háborús kiadások belföldön elköltött részének igen nagy hányada végeredményben a kiterjesztett értelemben vett munkásosztály pénzjövödelmét emeli, amivel pedig mód nyílik e réteg fogyasztásának növelésére. Ugyanekkor azonban a polgári lakosság fogyasztásának céljára lényegesen kisebb jószágmennyiség áll rendelkezésre mint békeidőben. Az állam ugyanis hadiszükségleteinek kielégítésére sokkal nagyobb szolgáltatásmennyiséget kénytelen igénybevenni, mint amennyit a békeidőhöz viszonyított háborús többtermelés, a teljes kapacitással dolgozó hadiipar kitesz és így a különbség a polgári lakosság rovására lesz fedezendő. Azonkívül számolni kell a polgári lakosság zavartalan ellátásának egyéb akadályaival is, mint amilyenek pl. az importnehezégek, a polgári fogyasztás céljára dolgozó iparágaknak hadiiparra való átállítása stb. Egyfelől tehát nő a polgári lakosság pénzjövödelme, másfelől viszont csökken a vásárolható jószágmennyiség. A rendelkezésre álló vevőerő és a „szabad“, az állam javára igénybe nem vett javak mennyisége közötti egyensúly, ami közismerten a pénz vásárlóerejének állandóságát adja, oly módon borulhat fel előbb-utóbb, hogy a vevőerő oldalán jelentkező kereslet jelentékenyen meghaladja a javak oldalán mutatkozó kínálatot. A kereslet-kínálat ősi törvénye szerint tehát az árak emelkedni fognak, ami annyit jelent, hogy egy-egy fontért az angol munkás mindig kevesebbet és kevesebbet vásárolhat. Az általános drágulás ellensúlyozása céljából pedig a munkásság előbb-utóbb bérharcra kényszerül. A növekedő bérek aztán megdrágítják a termelést, aminek viszont újabb áremelkedés jár a nyomában. Így minden bér-emelésből végeredményben — a bér vásárlóerejét tekintve — bér-csökkenés lesz. Ennek pedig ismét csak a munkásosztály látja a kárát.

Csökkenő „szabad“ jószágmennyiség és növekedő vevőerőmennyiség mellett a vevőerő és a „szabad“ javak közötti egyensúly a számításba jövő különböző módszerek (korlátozott áremelkedés, mint fogyasztáscsökkentés, forgalmi illetve fogyasztási adók bevezetése vagy kiterjesztése, jegyrendszer, stb.) közül — Keynes szerint — a legeredményesebben a vevőerőtöbblet közvetlen elvonása útján állítható helyre.

A vevőerőfelesleg közvetlenül általában adók vagy kölcsönök segítségével vonható el. A maga hagyományos alkalmazásában azonban ezek közül egyik sem mentes a hátrányoktól. Így pl. az adók útján elvont összegek elvesznek az adófizető szempontjából. A kölcsönök sikere pedig a polgári

lakosság takarékoságának a mértékétől, tehát olyan körülménytől függ, amelyet — különösen a háborús viszonyok között megbízhatatlan — meta-ökonómikus, lélektani tényezők irányítanak. Keynes tehát éppen ezért olyan módszert javasol, amely egyesíti az adók, illetve kölcsönök útján való vevőerőelvonás előnyeit, azok hátrányai nélkül. Ez a módszer röviden a következőkben vázolható:

Az egyéni jövedelmek bizonyos, progresszive változó százalékát részint mint egyenesadót az állampénztárba, részint pedig mint „kényszerű megtakarítást“ az alább megjelölendő intézmények valamelyikéhez kellene befizetni. Nőtleneknél a heti 35 shilling, nőskönnél pedig a heti 45 shilling összegű jövedelem még mentes lenne minden levonás alól. Ezen minimumok felett a jövedelemből adó és kényszerű megtakarítás címén elvonandó összeg, fokozatosan növekedve, a jövedelem 3-5%-tól (heti 50 sh jövedelmű, nő, gyermektelen keresőnél) egészen 85%-ig (évi 50.000 fontot meghaladó jövedelmű, nő, gyermektelen keresőnél) terjedne. A jövedelemből elvonandó összegben belül az adóra, illetve kényszerű megtakarításra jutó hányad nagysága olyképpen változnék, hogy a nagyobb jövedelmeknél az adóra, a kisebbeknél pedig a kényszerű megtakarításra eső hányad lenne a magasabb.

A jelenlegi állapottal szemben, tehát amikor a jövedelem után csak adó fizetendő, a tervezet megvalósítása esetén aránylag a legnagyobb új teher az évi 350 fonton aluli jövedelemszakra nehezednék. Ez a csoport ugyanis az érvényben lévő adórendszer mellett jövedelme mellett jövedelme után egyáltalán nem, vagy csak korlátozott mértékben köteles adót fizetni, viszont a tervezet szerint jövedelmének már igen számottevő hányadát kellene leadnia, ha mindjárt kényszerű megtakarítás címén is. Keynes tudatosan helyezi tervezetének súlypontját erre a jövedelmi csoportra. Számításai szerint ugyanis ennek a kategóriának a fogyasztása az összlakosság fogyasztásának kb. kétharmadát képviseli és ez a hányad még növekednék is, tekintve, hogy a felfokozott hadiipari termelés előreláthatólag kb. 15%-kal emeli az ebbe a kategóriákba tartozók jövedelmét. Teljesen indokolt tehát, hogy, ha már a fogyasztás korlátozásáról van szó, ennél a csoportnál történjék aránylag a legerősebben a vevőerő-többlet elvonása. A magasabb jövedelmi kategóriáknál ezzel szemben a fogyasztást már úgyszólván erősen korlátozza a nagy adóteher. Mindazonáltal a tervezet szociális visszahatásainak enyhítése céljából — különösen a nagyobb családokra való tekintettel — Keynes azt javasolja, hogy az állam minden gyermek után, a 15. életév betöltéséig, évi 13 font segélyt folyósítson a szülőknek. Ennek következtében tehát pl. egy kétgyermekes családapa heti 55 sh jövedelemhatárig a kényszerszűrt takarékoság (3-5 sh) ellenére is többet költhetne fogyasztásra, mint a jelenlegi rendszer mellett.

A kényszerű megtakarítás címén elvonandó összeget a kereső szabad belátása szerint vagy valamely munkásjóléti pénztárnál, vagy pedig a postatakaréknál helyezheti el. Az így keletkezett betét után évi 2.5% kamat kerülne jóváírásra. A betét a háború egész tartama alatt, valamint a háború után is, a kormány által meghatározandó ideig, zárolva maradna; az így felgyülemlett összegeket a zárolás ideje alatt csak az állam vehetné, kölcsönképpen, igénybe, nevezetesen a hadikiadások fedezése céljából. A betétek visszafizetése, közvetlenül a háború után, tehát a „hadi-konjunktúra“ tetőpontján kivetendő, vagyondézma, esetleg vagyondó hozamából, tehát nagyrészen a háborús vagyonszaporulat terhére, történnék. A visszafizetést leghelyesebb lenne akkor megkezdeni, amikor a háború után előbb-utóbb feltétlenül várható gazdasági depresszió első jelei tapasztalhatók. Ezáltal bizonyos mértékig a kívánatos szinten lehetne tartani a lakosság vásárlóképességét, tehát erről az oldalról is meg lehetne akadályozni a válság kimélyülését. Megkönnyítené azonkívül a betétek visszafizetését, hogy az állam erre a célra fordíthatná azokat az összegeket, amelyeket válság idején egyébként munkanélküli segélyre és egyéb támogatásokra kellene kifizetnie. Ilyen értelemben tehát a betéttartozás bizonyos fokig önmagától likvidálódna.

A betéttulajdonosok még a végleges visszafizetés előtt is igénybe veheték betétüket a háború előtt vállalt, tőkegyűjtő jellegű kötelezettségek teljesítésére, mint pl. az építőtakarékoknak fizetendő részletek, részletfizetésre vásárolt cikkek után eszközrendő törlesztések, életbiztosítási díjak, stb. Ezenfelül a megalakítandó helyi bizottságok jóváhagyásával méltányos esetekben a betéttulajdonos felhasználhatja betétjét elkerülhetetlen kiadásainak fedezésére is, így pl. munkanélküliség vagy betegség esetén.

Keynes szerint tervezetének megvalósítása a következő legfontosabb előnyökkel járna: 1. Lehetővé válnék a felesleges vevőerőnek a fogyasztástól való elvonása és a háború finanszírozásának szolgálatába állítása, anélkül azonban, hogy ez a vevőerő, mint az adózásnál, elvesznék azok számára, akiknek verejtékéből eredt (Keynes ezért rendszerét az „elhalasztott fizetés” rendszerének, „system of deterred pay”-nek is nevezi); 2. Olyan további pénzforrást nyitna meg a háború finanszírozása számára, amely függeden a polgári lakosság takarékosági készségétől. 3. Tartalékot teremtené a háború után várható dekonjunkció elmélyülésének megakadályozása céljából.

A tervezet megvalósítása Keynes szerint kb. évi 600 millió fontra rúgó Összeget vonna el a fogyasztástól és állítana a háború finanszírozásának szolgálatába. A háborús kiadások többi részét (kb. évi 1-5 milliárd fontot) pedig az állam adóemelések, illetve új adók, valamint további kölcsönök útján fedezhetné.

Keynes tervezete igen nagy visszhangra talált úgy az illetékesek, mint a nagyközönség körében. Maga a pénzügyminiszter is fontosnak tartotta foglalkozni vele, még pedig nem kisebb alkalommal, mint az 1940/41. évi költségvetés betérjesztésekor. A pénzügyminiszter a tervezet ellen foglalt állást. Nézete szerint nem szabad kényszereszközök alkalmazásával veszélyeztetni az önkéntes takarékoságnak és áldozatkészségnek azt a szellemét, amely az angol közönség körében mindjobban kialakul. Ezenkívül attól is tartani kell — mondotta a pénzügyminiszter —, hogy válaszképpen a tervezet megvalósítására, amely elvonná a munkásságtól keresetének igen számottevő részét, a munkásság a tőle elvont összegek kompenzálása céljából bérharcot indítana. Ennek eredményeként a munkabérek és az árak emelkednének, tehát végeredményben a tervezet megvalósításával éppen annak egyik alapvető célkitűzése hiúsulna meg.

A munkásság körében a tervezetet nagy ellenzéssel fogadták, mert intézkedéseit antiszociálisoknak tartják. A szélsőségesebb elemek nem óvakodtak az egész tervezetből, propagandisztikus céllal, osztálykérdést csinálni. Keynes, látva a munkásság ellenkezését, tervezetének módosított alakjában több engedményt tett a munkásság javára; így pl. a már ismertett gyermekpótlék intézményét, valamint annak lehetővételét, hogy a kényszertakarékosági betéteket a munkások szakszervezeti vagy egyéb munkásjóléti pénztáraiknál is elhelyezhessék.

Közgazdasági körökben a tervezetet általában rokonszenvesen fogadták, sőt olyan tekintély mint pl. MacKenna kifejezetten is mellette foglalt állást. Természetesen nem hiányzott a bírálat sem. Így pl. az „Economist” szerint a tervezet csak az első háborús év problémáira jelenthet megoldást, mert később az egyre magasabbra szökő háborús kiadások mellett a háború finanszírozásának további új eszközeiről kell majd gondoskodni. A közönség köréből a nagy lapok szerkesztőihöz érkező levelek gyakran vetik fel a kérdést, vajjon miből fizeti majd vissza az államkincstár azokat a kényszertakarékosági betéteket, amelyeket a háború finanszírozása céljából igénybe vett. Keynes, mint említettük, erre a célra vagyondézmát javasol, amit viszont szintén több oldalról elleneztek. Valamennyi bírálat elismeri azonban, hogy Keynes tervezete felett nem szabad egykönnyen napirendre térni,

mert gondolatai alapos megfontolást érdemelnek. Ez a felfogás különösen azóta kezd általánossá válni, amióta a pénzügyminiszter az 1940/41. költségvetési évre az adóemelések után még mindig kereken 1.3 milliárd font összegű, hitelműveletek útján fedezendő költségvetési hiányt irányzott elő. Mindjobban előtérbe nyomul a kérdés, vajjon ilyen hatalmas összeget elő lehet-e teremteni, illetve elkölteni inflációs veszély nélkül a hagyományos módszerekkel, vagy a megoldást, mint azt Keynes is javasolja, valóban egészen új és az eddigieknél lényegesen radikálisabb eszközök alkalmazásában kell keresni.

SCHNEIDER BÉLA